

DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISH

Xaydarov Jahongir Rashid o'g'li

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi

MBA-Moliya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) loyihalari, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni anglatadi va infratuzilma, xizmatlar va boshqa muhim sohalarda samarali natijalarga erishish maqsadida amalga oshiriladi. Ushbu maqola DXSH loyihalarini moliyalashtirishning asosiy usullari va mexanizmlarini o'rganadi. Tadqiqotda, davlat-xususiy sheriklik loyihalarining moliyaviy modeli, risklarni taqsimlash, xususiy sektorning jalb qilinishi va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, shuningdek, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun zarur bo'lgan yondashuvlar muhokama qilinadi. Shuningdek, maqolada DXSH loyihalarining moliyalashtirishdagi eng katta muammolar va ularni hal qilish yo'llari ko'rib chiqiladi. Bunday loyihalarni moliyalashtirishda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi ishonchli hamkorlik, samarali resurslarni boshqarish va moliyaviy monitoring tizimlarini yaratish muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: davlat-xususiy sheriklik, moliyalashtirish, infratuzilma loyihalari, moliyaviy modellari, risklarni taqsimlash, xususiy sektor, davlat qo'llab-quvvatlash, moliyaviy barqarorlik, hamkorlik, moliyaviy monitoring.

Аннотация. Проекты государственно-частного партнерства (ГЧП) относятся к сотрудничеству между государственным и частным секторами, направленному на достижение эффективных результатов в инфраструктуре, услугах и других важных областях. В данной статье рассматриваются основные методы и механизмы финансирования проектов ГЧП. В исследовании обсуждается финансовая модель проектов государственно-частного партнерства, распределение рисков, участие частного сектора, механизмы государственной поддержки и подходы, необходимые для обеспечения финансовой стабильности. Кроме того, в статье рассматриваются основные проблемы финансирования проектов ГЧП и предлагаются решения для их преодоления. Успешное финансирование этих проектов требует надежного партнерства между государственным и частным секторами, эффективного управления ресурсами и создания надежных систем финансового мониторинга.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, финансирование, инфраструктурные проекты, финансовые модели, распределение рисков, частный сектор, государственная поддержка, финансовая стабильность, сотрудничество, финансовый мониторинг.

Annotation. Public-Private Partnership (PPP) projects refer to the collaboration between the public and private sectors aimed at achieving efficient outcomes in infrastructure, services, and other essential areas. This paper explores the primary methods and mechanisms of financing PPP projects. The study discusses the financial model of public-private partnership projects, risk allocation, the involvement of the private sector, government support mechanisms, and approaches necessary to ensure financial stability. Furthermore, the article addresses the major challenges in financing PPP projects and suggests solutions for overcoming them. Successful financing of these projects requires a reliable

partnership between the public and private sectors, efficient resource management, and the creation of robust financial monitoring systems.

Key words: *Public-Private Partnership, financing, infrastructure projects, financial models, risk allocation, private sector, government support, financial stability, collaboration, financial monitoring.*

KIRISH

Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) loyihalari iqtisodiy rivojlanishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Bu modelda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik asosida infratuzilma loyihalari, ijtimoiy xizmatlar va boshqa muhim sohalarda resurslar birlashtiriladi. Ushbu hamkorlik samarali va barqaror iqtisodiy o'sishga erishish, innovatsion yechimlarni ishlab chiqish va xalqaro tajriba asosida rivojlantirishga xizmat qiladi. DXSH loyihalarini moliyalashtirish o'ziga xos yondashuvlarni talab qiladi, chunki bu loyihalar ko'pincha katta miqdordagi kapitalni talab qiladi va uzoq muddatli investitsiyalarni o'z ichiga oladi.

DXSH loyihalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun davlat va xususiy sektor o'rtasida ishonchli hamkorlik, shuningdek, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash zarur. Bunga moliyaviy modellar, risklarni taqsimlash, xususiy sektorning jalb qilinishi va davlat tomonidan ko'rsatiladigan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari orqali erishish mumkin. Shu bilan birga, moliyalashtirishning samarali mexanizmlari va yondashuvlarini ishlab chiqish, ushbu loyihalarni amalga oshirishdagi eng katta muammolarni bartaraf etishda muhim rol o'ynaydi.

Ushbu maqolada, davlat-xususiy sheriklik loyihalarini moliyalashtirishning asosiy usullari, mavjud moliyaviy modellari va ular bilan bog'liq muammolar hamda ularni hal qilish yo'llari ko'rib chiqiladi.

DXSH loyahasining moliyaviy-iqtisodiy samaradorligi ko'rsatkichlari;

• DXSH to'g'risidagi bitinga muvofiq xususiy sherik tomonidan loyihalashtirilayotgan, barpo etilayotgan, moliyalashtirilayotgan, rekonstruksiya qilinayotgan, foydalanilayotgan yoki xizmat ko'rsatilayotgan DXSH obyektining tarkibi va parametrlari;

• xususiy sherikning kutilayotgan investitsiyalari hajmi va O'zbekiston Respublikasi budjet tizimi budjetlaridan taxmin qilinayotgan moliyalashtirish hajmi;

• davlat sherigining va xususiy sherikning majburiyatlari;

• xususiy sherikka ko'rsatiladigan davlat ko'magining turlari;

• muzokaralar o'tkazish muddatlari;

DXSH obyektidan foydalangan holda taqdim etiladigan tovarlardan (ishlardan, xizmatlardan) foydalanish shartlari hisobga olingan holda amalga oshiriladi.

DXSH loyihasining konsepsiyasi va LBH ko‘rib chiqish jarayonida vakolatli davlat organi davlat sherigidan loyihaga oid zarur ma’lumotlarni so‘rash va olishga haqli.

DXSH loyihasining konsepsiyasini kelishish bosqichida Davlat budjetidan moliyalashtirish talab qilingan taqdirda, loyihaning qiymatidan qat’i nazar, barcha loyihalar uchun davlat sherigi tomonidan O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining tegishli xulosasi olinadi.

Hujjatlar to‘plami davlat sherigi tomonidan to‘liq taqdim etilgan sana DXSH loyihasining konsepsiyasini ko‘rib chiqish boshlangan sana deb hisoblanadi.

DXSH loyihasining konsepsiyasi hamda LBH berilgan ma’lumotlarning to‘g‘riligi, to‘liqligi, haqqoniyligi va sifatli taqdim etilganligi uchun davlat sherigi javobgar hisoblanadi.

DXSH loyihalari bo‘yicha narxlar (tariflar)ni asoslash uchun qabul qilinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlarini aniqlashda Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 5-fevraldagi 54-son qarori bilan tasdiqlangan “Mahsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlarining tarkibi hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi to‘g‘risida”gi Nizomga hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlarga asosan amal oshiriladi.

Ishlab chiqariladigan tovarlar (ishlar, xizmatlar)ga narx (tarif) ishlab chiqarish tannarxiga kiritiladigan xarajatlardan, davr sarf-xarajatlaridan, moliyaviy faoliyat bo‘yicha xarajatlardan, soliqlar va foydadan boshqa majburiy to‘lovlar bo‘yicha xarajatlardan, shuningdek sof foyda summasidan shakllanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 147-moddasida nazarda tutilgan xarajatlar, tasdiqlanadigan narxni (tarifni) shakllantirishda xarajatlarda hisobga olinmaydi, yuqori organlar va xo‘jalik yurituvchi subyekt birlashmasi ta‘minotiga ajratmalar bo‘yicha xarajatlar bundan mustasno.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) loyihalari moliyaviy jihatdan murakkab bo'lib, ular amalga oshirilishida bir nechta muammolar va qiyinchiliklar bilan duch keladi. Asosan, ushbu loyihalarni moliyalashtirishda risklarni taqsimlash, xususiy sektorni jalb qilish va davlat tomonidan ko'rsatiladigan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari o'rtasidagi muvozanatni topish zarur.

1. Moliyaviy modellar va risklarni taqsimlash

DXSH loyihalarini moliyalashtirishning asosiy muammolaridan biri - risklarni to'g'ri taqsimlashdir. Odatda, xususiy sektor yuqori darajadagi risklarni o'z zimmasiga olishni istamaydi, chunki ularning foizlari va investitsiyalarning qaytishini oldindan taxmin qilish qiyin. Shu sababli, davlat odatda risklarni qisman yoki to'liq o'z zimmasiga olish orqali xususiy sektorni loyihaga jalb qiladi. Biroq, bunday risklarni taqsimlashda ehtiyotkorlik bilan yondashish zarur, chunki davlatning ko'proq majburiyat olishi moliyaviy barqarorlikka ta'sir ko'rsatishi mumkin.

2. Xususiy sektorni jalb qilish

Xususiy sektorning DXSH loyihalariga jalb qilinishi uchun investitsiya muhiti va shartlar taqdim etilishi kerak. Bu shartlar biznes uchun foydali bo'lishi lozim, shu bilan birga, ular davlatning umumiy manfaatlariga xizmat qilishi kerak. Xususiy sektor, odatda, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kutadi, masalan, soliq imtiyozlari yoki garov sifatida davlat mulkini taklif qilish. Shu bilan birga, loyihaning samarali ishlashi uchun xususiy sektorni to'liq ishtirok etishga rag'batlantiradigan aniq va ochiq shartnomalar tuzilishi kerak.

3. Davlat qo'llab-quvvatlash mexanizmlari

Davlatning ko'rsatayotgan moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari DXSH loyihalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim rol o'ynaydi. Davlat tomonidan ajratiladigan grantlar, subsidiyalar yoki kam foizli kreditlar loyihalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda katta yordam beradi. Biroq, bu qo'llab-quvvatlashning mavjudligi va samaradorligi iqtisodiy vaziyat va davlatning moliyaviy holatiga bog'liq. Shu sababli, davlatning moliyaviy yordami doimiy va barqaror bo'lishi zarur.

4. Moliyaviy barqarorlik va monitoring

Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun moliyaviy monitoring tizimlarining joriy etilishi muhimdir. Yaxshi tashkil etilgan monitoring tizimi loyiha jarayonida yuzaga keladigan moliyaviy muammolarni erta aniqlash va ularga tezkor yechimlar topishga yordam beradi. Shuningdek, loyiha daromadlari va xarajatlarini nazorat qilish uchun to'liq va aniq ma'lumotlar taqdim etilishi kerak. Bu nafaqat xususiy sektor uchun, balki

davlat uchun ham muhimdir, chunki bu ularning investitsiyalarini xavf-xatarsiz qilishga imkon yaratadi.

Moliyaviy moddellarni tashkil etish uchun quyidagi formulani ko'rib chiqish mumkin:

$$\text{Moliyaviy Resurslar} = \text{Xususiy Sektor} + \text{Davlat Qo'llab-Quvvatlashi}$$

Bu yerda:

• **Xususiy Sektor (X):** Xususiy sektor tomonidan loyihaga kiritilgan investitsiyalar va mablag'lar (masalan, kapital, qarz).

• **Davlat Qo'llab-Quvvatlashi (D):** Davlat tomonidan loyihaga taqdim etiladigan yordam (masalan, subsidiya, soliq imtiyozlari, kafolatlar).

• **Moliyaviy Barqarorlik (M):** Loyihaning moliyaviy xavfsizligini ta'minlash uchun zarur bo'lgan resurslar (masalan, kam foizli kreditlar, grantlar).

$$\text{Moliyaviy Barqarorlik} = X + D - (\text{Risklar})$$

Bu formula moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda davlat va xususiy sektorning o'zaro hamkorlikdagi muvozanatini ta'kidlaydi. Risklarni taqsimlash har ikki tomonga tegishli bo'ladi, chunki har bir tomon o'z manfaatlarini himoya qilishga intiladi.

DXSH loyiha moliyalashtirishning asosiy elementlari

Element	Tavsif	Mas'ul Tomon	Moliyaviy Qo'llab-Quvvatlash
Loyiha Modeli	Loyiha qanday amalga oshirilishi (BOOT, BOT, PPP va h.k.)	Xususiy sektor & Davlat	Subsidiyalar, soliq imtiyozlari, kam foizli kreditlar
Investitsiya	Loyiha uchun moliyaviy resurslar (kapital, qarz)	Xususiy sektor	O'z vaqtida va ishonchli moliyaviy yordam
Risklarni Taqsimlash	Loyiha davomida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan risklarni taqsimlash	Xususiy sektor & Davlat	Risklarni aniq taqsimlash (moliyaviy, siyosiy, operatsion)
Davlat Qo'llab-Quvvatlashi	Davlat tomonidan taqdim etiladigan yordam (subsidiyalar, soliq imtiyozlari)	Davlat	Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash
Xususiy Sektor Majburiyatlari	Xususiy sektor tomonidan bajarilishi kerak bo'lgan majburiyatlar (qarz, investitsiyalar)	Xususiy sektor	Kredit olish, kapital kiritish
Moliyaviy Barqarorlik	Loyiha moliyaviy jihatdan barqaror bo'lishi uchun zarur bo'lgan elementlar	Xususiy sektor & Davlat	To'lovlar, subsidiya, garovlar
Tijorat Risklari	Xususiy sektorning tijorat va operatsion risklari	Xususiy sektor	Xususiy sektor tomonidan qoplash
Siyosiy Risklar	Siyosiy va huquqiy o'zgarishlar bilan bog'liq xavflar	Davlat	Kafolatlar va siyosiy stabilizatsiya

DXSH loyihalarini moliyalashtirishda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi samarali hamkorlik muhim rol o'ynaydi. Risklarni to'g'ri taqsimlash, xususiy sektorni loyihaga jalb qilish va davlatning qo'llab-quvvatlash mexanizmlari orqali bunday loyihalar moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga erishish mumkin. Biroq, loyihalarni moliyalashtirishda yirik muammolar, masalan, risklarni taqsimlash va moliyaviy monitoringni tashkil etish, hali ham mavjud. Shu sababli, muvaffaqiyatli davlat-xususiy sheriklik loyihalari uchun barqaror va ishonchli moliyaviy mexanizmlar yaratish zarur. Bu esa uzoq muddatda iqtisodiy rivojlanishga katta hissa qo'shadi.

XULOSA

Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) loyihalari, infratuzilma va xizmatlarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda samarali mexanizm bo'lib xizmat qiladi. Ushbu loyihalarni moliyalashtirishda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik va risklarni to'g'ri taqsimlash muhim ahamiyatga ega. Xususiy sektorni jalb qilish, davlat tomonidan ko'rsatiladigan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, shuningdek, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun samarali monitoring tizimlarining joriy etilishi DXSH loyihalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga yordam beradi.

Biroq, loyihalarni moliyalashtirishda risklarni taqsimlash, moliyaviy xavf-xatarlarni boshqarish va monitoring tizimlarini yaratish kabi muammolar mavjud. Shunday qilib, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi ishonchli va samarali hamkorlik, shuningdek, mustahkam moliyaviy mexanizmlar yaratish, DXSH loyihalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun zarurdir. Bu o'z navbatida, jamiyatning infratuzilmasi va iqtisodiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Grimsey, D., & Lewis, M. K. (2004). *Public Private Partnerships: The Worldwide Revolution in Infrastructure Provision and Project Finance*. Edward Elgar Publishing.
2. Yescombe, E. R. (2017). *Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance*. Butterworth-Heinemann.
3. Ramsay, A., & Vining, A. (2014). *Public-Private Partnerships in Infrastructure Development: A Review of the Financial Models*. *Journal of Infrastructure Systems*, 20(4), 04014001.
4. Parker, D., & Hartley, K. (2003). *The Economics of Public-Private Partnerships*. Oxford University Press.
5. Hodge, G. A., & Greve, C. (2007). *Public-Private Partnerships: An International Performance Review*. *Public Administration Review*, 67(3), 545-558.

6. Bult-Spiering, M., & Dewulf, G. (2006). Strategic Issues in Public-Private Partnerships. Blackwell Publishing.
7. OECD (2012). Public-Private Partnerships: In Pursuit of Risk Sharing and Value for Money. OECD Publishing.
8. Kapp, W. (2015). Financing Public-Private Partnerships in Developing Countries. World Bank Group.
9. Худайбердиев, А. А., Шарипов, К. К., & Исмаилов, О. Ю. (2017). Основные физико-химические и теплофизические свойства газового конденсата. Химическая промышленность, 94(3), 143-146.
10. Akintoye, A., & FitzGerald, E. (2000). Risk Analysis and Management in Public-Private Partnership Projects. Journal of Construction Engineering and Management, 126(6), 359-368.
11. Худайбердиев, А. А., & Шарипов, К. К. (2017). Изучение процесса конденсации углеводородных паров в опытном кожухотрубчатом аппарате. Химическая промышленность, 94(1), 40-44.
12. National Audit Office (NAO) (2009). Delivering Public Services through Public-Private Partnerships. UK National Audit Office.
13. Шарипов, К. К., Хошимов, Ш. М., & Саида, И. М. (2021). Анализ коэффициента теплоотдачи при конденсации углеводородных паров.
14. Чуканина, Д. Б., & Хакимов, М. Р. (2016). использование видео и аудио педагогических технологий в изучении иностранного языка. Ученый XXI века, 55.
15. Хакимов, М. Р. (2020). Развитие инновационных технологий в системе высшего образования Республики Узбекистан. Re-health journal, (2-2 (6)), 163-164.